

83. Толочко П.П. Таємниці київських підземель. — К.: Наукова думка, 1968.

84. Тоцкая И.Ф. Отчет об археологических исследованиях на территории Софийского Заповедника в Киеве в 1973 г. // НА ИА НАНУ. — Фонд экспедиций. — № 1973/110.

85. Тоцкая И.Ф. Отчет об археологических исследованиях Софийского заповедника в Киеве за 1976 г. // НА ИА НАНУ. — Фонд экспедиций. — № 1976/54.

86. Тоцкая И.Ф. Отчет об археологических исследованиях на территории Софийского Заповедника в Киеве за 1977-1978 гг. // НА ИА НАНУ. — Фонд экспедиций. — № 1977-78/36.

87. Эртель А. Отчет о разведке подземного хода в усадьбе Киево-Софийского собора // ИАК. — 1917. — Вып. 64. — Вопросы реставрации, вып. 18 — С. 109-119.

88. Яковлев Н.А. Начальный этап исследований Софийского собора в Киеве: работы архитектора М.А. Щурупова (1838 г.) // Российская археология. — 2002. — № 1. — С. 113-121.

Надійшла до редколегії 05.11.14

С. Іванисько, канд. ист. наук, асистент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

К ИСТОРИИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ СОФИИ КИЕВСКОЙ

Статья посвящена археологическим исследованиям на территории Софийского собора в Киеве в XIX – первой трети XX в. в контексте той экономической и политической ситуации, в которой вынуждены были работать ученые. Выделены особенности исследования собора во время его функционирования как действующего храма и после национализации советской властью.

Ключевые слова: археологические исследования, Всеукраинский археологический комитет, Императорская археологическая комиссия, Софийская комиссия, Софийский собор.

S. Ivanysko, Ph.D. in History, assistant of department

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

TO HISTORY OF ARCHAEOLOGICAL RESEARCHES OF ST. SOFIA CATHEDRAL'S AREA IN KYIV

The article is dedicated to archaeological researches on the St. Sofia Cathedral's area in Kyiv during 19th – first third of 20th. Those researches are viewed in the context of economical and political situation in which scientists had to work. There are selected features of cathedral's researches during functioning as operating temple and after nationalization of St. Sofia by soviet power.

Keywords: archaeological researches, All-Ukrainian Archaeological Committee, Imperial Archaeological Commission, Commission for St. Sophia Cathedral, St. Sofia Cathedral.

УДК 93:[621.391-057.4+004.382]

Л. Іваницька, канд. іст. наук, доц.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

БОРЬБА МЕЖДУ ПРОМЫШЛЕННЫМИ КОЛЛЕКТИВАМИ – ТВОРЦАМИ БОМ ПЕРВОГО ПОКОЛЕНИЯ КАК ПРОЦЕСС НАУКОВОГО ТА ПОЗНАВАТЕЛЬНОГО СУПЕРНИЧЕСТВА

В статті досліджуються процеси, що стали однією із причин хронічного відставання в розвитку вітчизняної обчислювальної техніки від зарубіжних аналогів – познанаукове втручання та суперництво між різними науковими колективами, що брали участь у створенні перших радянських БОМ.

Ключові слова: електронно-обчислювальна машина, проектування, суперництво, "Стрела", міністерство машинобудування та приладобудування.

Перші електронно-обчислювальні машини, спроектовані та сконструйовані в Радянському Союзі, зокрема, такі як МЕОМ та М-1, створювались ще до офіційного визнання кібернетики як науки в СРСР. Тому цілком зрозуміла необізнаність учених різних регіонів країни із аналогічним науковим доробком їхніх колег. Та після усвідомлення керівництвом СРСР необхідності офіційного розвитку даного науково-технічного напрямку, в разі, якщо Радянський Союз планував надалі залишатись у фарватері наукових досліджень, тиск на фахівців, що займались проблемами створення комп'ютерної техніки значно послаблюється, а згодом і поступово припиняється. З 10 квітня 1959 року, коли в АН СРСР створюється Вчена рада з комплексної проблеми "Кібернетика", починається період "кібернетичного ентузіазму". Між представниками різних наукових груп відразу розгортається активна прихована боротьба за залучення до проектів найбільш передових технологій, краще фінансування їхніх напрацювань, більш високу та вигідну прихильність і лобювання наукових інтересів власних колективів на найвищих щаблях наукового та партійно-державного керівництва. В результаті склалася ситуація, за якої пріоритет у виробничі впровадження отримували не найбільш перспективні та нагальні розробки, а такі, що мали більш високу та авторитетну рекомендацію та протекцію.

В 1949 році створюється комісія Президії АН СРСР під керівництвом академіка АН СРСР М.В.Келдиша, яка

була покликана перевірити ефективність діяльності Інституту точної механіки та обчислювальної техніки (ІТМ та ОТ), заснованого у 1948 році в Москві у складі Академії наук СРСР [1]. Виконуючим обов'язки директора згаданого інституту з моменту його заснування було призначено академіка М.Г.Бруевича. Як відомо, з моменту створення в Інституті планувалось проводити дослідження у сфері електромодельовання та диференціальних аналізаторів, а також розробляти методи набліжених досліджень. Що стосувалось розвитку другої складової, яка швидше за все формально значилась у назві інституту – обчислювальної техніки, то роботи в цій галузі у період роботи комісії практично не проводились.

Необхідність розвитку цифрових обчислювальних машин, які могли б стати справжнім проривом в галузі розвитку обчислювальної техніки, була абсолютно на часі. Але офіційного дозволу на розвиток даного науково-технічного напрямку в СРСР, на фоні ідеологічних репресій проти кібернетичної науки, не було. Ініціативу активізувати та прискорити подібні наукові розробки на свій страх і ризик, долаючи недооцінку значимості подібних напрацювань та відвертий супротив представників старої класичної школи обчислювальної техніки, яким були незрозумілі ідеї впровадження електронного варіанту обчислювальної техніки, взяв на себе віце-президент АН УРСР математик за фахом М.О. Лаврентьев.

Відомо, що на початку 1949 року учений надсилав Й.В.Сталіну короткого листа, в якому наполегливо на-

голошує на нагальній необхідності прискореного розвитку обчислювальної техніки та її якнайширшого використання для розвитку радянської економіки в цілому, а також на довгостроковій перспективі використання електронних обчислювальних машин у військово-промисловому комплексі країни. Як наслідок – у квітні 1949 року приймається постанова Ради Міністрів СРСР "Про механізацію обліку та обчислювальних робіт і розвиток виробництва лічильних, лічильно-аналітичних та математичних машин" [2]. Ймовіріше за все, діяльність комісії в ІТМ та ОТ і була наслідком клопотання М.О.Лаврентьєва.

Висновок комісії під керівництвом М.В.Келдиша був досить невтішним: розвитку цифрової обчислювальної техніки, що такими швидкими темпами прогресувала на Заході, у провідній науковій установі даного напрямку в СРСР приділяється занадто мало уваги. Можна зробити припущення, що провідні радянські науковці, розуміючи нагальну необхідність розвитку комп'ютерної техніки, поступово почали готувати підґрунття для остаточної реабілітації кібернетики як науки в СРСР. Адже саме під час роботи зазначеної комісії, в лабораторії С.О.Лебедева, що працювала в Феоданії під Києвом над створенням майбутньої МЕОМ, остаточно визначились із схемою блоків обчислювального пристрою. Подальші дослідження над МЕОМ уже потребували монтажних робіт, що вимагали виділення значних територій, не говорячи вже про кошти, і, відповідно, подальше приховування теоретичних розробок учених в цій галузі стало неможливим. Зазначимо, що М.О.Лаврентьєв був обізнаний із геніальними досягненнями та численними проблемами лабораторії С.О.Лебедева, неодноразово приїздивши у Феоданію, тому цей факт слугував ще одним важливим чинником люб'язання необхідності розвитку електронної обчислювальної техніки в країні.

Про те, що крига невизнання кібернетичної науки поступово скресає, свідчить і той факт, що практично паралельно із зазначеними подіями через Бюро Відділення технічних наук АН СРСР проводиться рішення про організацію у складі Інституту точної механіки та обчислювальної техніки групи в кількості 6 науковців, які повинні були розробляти спеціальні елементи, необхідні для конструювання цифрових обчислювальних машин. Одночасно і в Енергетичному інституті АН СРСР та спеціальному конструкторському бюро (СКБ) 245 Міністерства машинобудування та приладобудування СРСР формуються аналогічні наукові групи [3].

З подивом дізнавшись про ступінь підготовчих робіт у Києві, які вже наближались до логічного завершення, М.Г.Бруєвич вирішує форсувати стан досліджень з даної наукової проблеми московськими науковцями. Скориставшись територіальними перевагами та особистими знайомствами (з 1943 року Бруєвич – академік-секретар президії АН СРСР) М.Г.Бруєвич домовляється з Міністерством машинобудування та приладобудування СРСР про кооперацію в організації робіт зі створення засобів обчислювальної техніки. Був підготовлений проект постанови уряду про спільну розробку цифрової електронної обчислювальної машини.

З боку міністерства в Москві до складу групи увійшли 3 організації, створені весною 1949 року, що стали являти собою єдиний, міцний і досить потужний науково-виробничий колектив: Науково-дослідний інститут лічильного машинобудування (НДІ Счетмаш), СКБ-245 і завод лічильно-аналітичних машин (ЛАМ). Директором цього об'єднання було призначено директора СКБ ЛАМ М.А.Лесечка.

Керівництво ІТМ та ОТ (М.Г.Бруєвич) та міністерського об'єднання (Лесечко М.А.) домовились про спільне проектування та організацію серійного випуску обчислювальних машин на електронних лампах. Та під час розгляду проекту урядової постанови з даного питання відбулась непередбачувана подія. Керівник однієї з лабораторій ІТМ та ОТ Л.І.Гутенмахер запропонував побудувати машину не на електронній ламповій основі, а на розроблених в його лабораторії безлампових елементах – електромагнітних безконтактних реле (на основі магнітних підсилювачів трансформаторного типу). Міністр машинобудування та приладобудування СРСР П.І.Паршин зі свого боку підтримав пропозицію та відразу висловив ряд власних ідей, які ще більше вдосконалювали обчислювальну машину на запропонованій основі. В результаті цієї наради з'явився проект урядової постанови про створення двох обчислювальних машин – електронної на ламповій елементарній основі в Академії наук СРСР і на елементах Гутенмахера в міністерстві [4, с. 49-51].

Згідно з постановою Президії АН СРСР від 15 березня 1950 року М.О.Лаврентьєва (математика за фахом) було призначено директором ІТМ та ОТ АН СРСР. Ситуація для ученого ускладнювалась ще й тим, що фахівців в галузі цифрової обчислювальної техніки в московських наукових установах практично не було (адже до того періоду кібернетика офіційно ще не була реабілітована в СРСР), наукові відділи інституту розкидані по всій Москві, а Міністерство машинобудування та приладобудування стало не союзником, а серйозним конкурентом у створенні обчислювальних пристроїв [5].

Намагаючись вирішити перш за все кадрову проблему, наказом № 20 по ІТМ та ОТ від 20 березня 1950 року М.О.Лаврентьєв призначає С.О.Лебедева завідувачем лабораторією №1 ІТМ та ОТ за сумісництвом, адже Лебедев залишався завідувачем київської лабораторії, в якій завершувались роботи по створенню МЕОМ [6]. Крім цього, цілий ряд співробітників київської лабораторії Лебедева було зараховано до штату лабораторії №1 ІТМ та ОТ. Саме з цими науковцями, використовуючи набуті у Києві навички, в ІТМ та ОТ у 1950 році С.О.Лебедев починає конструювати більш досконалий та потужний прообраз МЕОМ – Велику електронну обчислювальну машину (ВЕОМ). Таким чином, поступово центр наукових розробок по ЕОМ переміщується із Києва до Москви, що є цілком зрозумілим з огляду на перспективність та масштабність подібних розробок.

Коли проект постанови уряду щодо розробки двох ЕОМ було представлено для затвердження Й.В. Сталіну, він почав вимагати вказати конкретні прізвища відповідальних осіб по кожній машині. Від АН СРСР відповідальними було призначено М.О.Лаврентьєва і головного конструктора електронної обчислювальної машини С.О.Лебедева, від Міністерства машинобудування і приладобудування – М.А.Лесечка і головного конструктора релейної обчислювальної машини Ю.Я. Базилевського [4, с. 51-52].

Несподівано до розглянутого суперництва додалась ще одна важлива складова. Одночасно з науковою роботою по МЕОМ у Києві, співробітники Енергетичного інституту імені Крижанівського електротехнік І.С.Брук та винахідник Б.І.Рамєєв ще у 1948 році подали заявку до патентного бюро про отримання ними авторського свідоцтва на винайдення "Автоматичної цифрової електронної машини" з програмним управлінням (свідоцтво номер 10475 з пріоритетом від 4 грудня 1948 року) [6]. На жаль, реалізувати на практиці цей проект ученим не вдалося. Справа в тому, що Б.І. Рамєєва на початку 1949 року

було закликане на службу до лав радянської армії. Після повернення до Москви основні напрацювання по машині І.С.Брук та Б.І.Рамєєв оголосили на Технічній нараді СКБ-245. У результаті міністерський варіант машини було змінено і вирішили створювати ЕОМ також на електронних лампах, а не на елементах Гутенмахера. Відповідно, в середині 1950 року Б.І.Рамєєва призначили заступником Ю.Я. Базилевського. Майбутня машина повинна була отримати назву ЕОМ "Стрела".

22 квітня 1950 року вийшла постанова Президії АН СРСР про початок розробки машини М-1 [8]. Паралельно зі "Стрелою" практично за рік в міністерській лабораторії була створена ЕОМ М-1, яка була не такою потужною як МЕОМ, не говорячи вже про ВЕОМ. Для порівняння: швидкодія М-1 – 15-20 операцій за секунду, МЕОМ – 50 операцій за секунду, ВЕОМ – 10 тис. операцій за хвилину (приблизно 170 операцій за секунду). Сильною стороною машини були її невеликі габарити (близько 5 квадратних метрів), менша ніж у інших машин кількість ламп і, відповідно, менші енергетичні потреби. Машина активно використовувалась ученими-ядерщиками та організаторами експериментального шахового турніру між ЕОМ. М-1 була виготовлена в одиничному екземплярі. Станом на 1951 рік МЕОМ та М-1 були єдиними працюючими в СРСР ЕОМ.

Вдосконалений варіант М-1 під назвою М-2 з'явився у 1952 році (керівник проекту М.О.Карцев) [8]. Метою проекту було створення універсальної ЕОМ для вирішення широкого кола науково-технічних завдань. Особливу увагу звернуто на мінімізацію кількості електронних ламп з результатом підвищення надійності, зменшення габаритів і споживаної потужності. В результаті швидкодія машини збільшилась у 100 разів, а кількість ламп – лише вдвічі. Цього вдалось досягти завдяки активному використанню управляючих напівпровідникових діодів. Не зважаючи на цілком успішний отриманий результат в масове виробництво ЕОМ запущена не була. Єдиний її екземпляр активно експлуатувався близько 15 років. Пріоритет було надано проекту "Стрела", яким керував Б.І.Рамєєв. Таким чином, серед конкуруючих машин залишились ВЕОМ (ІТМ та ОТ) та "Стрела" (СКБ-245).

На 21 квітня 1951 року було призначено засідання Державної комісії для прийняття ескізних проектів ВЕОМ і "Стрели". До складу комісії увійшли М.В.Келдиш (голова), міністр машинобудування та приладобудування П.І.Паршин, академік А.А.Благонравов та інші. Обидва проекти були успішно захищені. Потрібно було починати процес виготовлення плат, блоків машин та конструювання і монтування пристроїв у цілому. Для вдалої реалізації проектів найбільш необхідною умовою було виготовлення промисловістю 39 штук потенціалоскопів для запам'ятовуючого пристрою. У випадку позитивного вирішення цього питання ВЕОМ опинялась би поза конкуренцією не тільки в колишньому СРСР, але і в усьому світі [6, с. 78-83]. Адаже у порівнянні зі "Стрелою", яка виконувала 2 тис. операцій за секунду, ВЕОМ мала у 5 разів більшу потужність. Що стосується тодішніх зарубіжних ЕОМ – швидкості обчислення в 10 тис. операцій за секунду не мала жодна машина.

Проблема полягала в тому, що потенціалоскопами міг бути забезпечений лише один проект. Попри очевидні переваги за всіма характеристиками ВЕОМ над "Стрелою", Міністерство машинобудування та приладобудування СРСР не зважило на здоровий глузд та наукові пріоритети і забезпечило потенціалоскопами лише творчий колектив розробників "Стрели". Монопольне становище Міністерства машинобудування та приладобудування СРСР, а також той факт, що голова комісії з

огляду та прийняття до експлуатації обох машин уже створив підпорядкований йому обчислювальний центр під "Стрелу" [7] призвели до ускладнення подальшої роботи по ВЕОМ у задуманому форматі.

Розчаруванню та відчаю С.О.Лебедева не було меж. Адаже учений особисто неодноразово консультував розробників "Стрели" з різних питань, а також домовлявся про необхідні складові для пристрою наукових конкурентів, зокрема, про розробку накопичувачів на магнітних стрічках для цієї машини з колективом Інституту фізики АН України. Безумовно, використання запасного варіанту для ВЕОМ – запам'ятовуючого пристрою на акустичних (ртутних) трубках, значно знизило функціональні можливості та швидкодію ВЕОМ, додавши до того ж масу незручностей, але іншого виходу в процесі завершення проекту не було [8].

На початку 1953 року закінчилось конструювання основних блоків та налагодження головних вузлів ВЕОМ, а в квітні 1953 року Державна комісія прийняла її до експлуатації. Приблизно в ті ж самі терміни була закінчена і "Стрела" і, з огляду на вищезазначені обставини, саме її було рекомендовано для серійного виробництва. Всього було випущено 7 екземплярів. Творці "Стрели" отримали три Державні премії І, ІІ і ІІІ степеня, а головний конструктор машини Ю.Я.Базилевський – звання Героя Соціалістичної праці. У 1954 році колектив розробників "Стрели" був удостоєний Сталінської премії. Справедливості заради слід зазначити, що за рекомендацією академіка Лаврентьєва, який на той час став віце-президентом АН СРСР, у 1953 році С.О. Лебедева (разом із одіозним А.Д.Сахаровим) обрали дійсним членом АН СРСР. Згодом, у 1956 році, Державна комісія вдруге прийняла ВЕОМ до експлуатації (на цей раз був представлений варіант машини з пам'яттю на потенціалоскопах), а С.О.Лебедеву було присуджено звання Героя Соціалістичної праці.

Так, через позанаукові підступи та алогічні пріоритети, які не мали нічого спільного із науковою доцільністю, було втрачено реальну можливість сконструювати в СРСР найпотужнішу у світі ЕОМ першого покоління. Саме через подібні та багато інших абсурдних недоречностей, уже на початковому етапі розвитку електронно-обчислювальної техніки спостерігається поступове наروщення відставання у розвитку розглянутого науково-технічного напрямку в колишньому СРСР від закордонних аналогів. І в даному випадку причиною цього відставання стали позанаукові пріоритети тих чиновників, в руках яких зосереджувались владні повноваження, від яких залежало прийняття рішень та доля наукових відкриттів.

Список використаних джерел

1. Постановление Совета Министров СССР № 2369 от 29 июня 1948 года "Об организации Института точной механики и вычислительной техники Академии Наук СССР" // Институт точной механики и вычислительной техники им. С.А.Лебедева РАН – научно-исследовательский институт в области информационных технологий, вычислительной техники и микроэлектроники. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.ipmce.ru/about/history/evolution/>
2. Постановление Ради Министров СРСР від 7 квітня 1949 року "Про механізацію обліку та обчислювальних робіт і розвиток виробництва лічильних, лічильно-аналітичних та математичних машин". [Електронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon.nau.ua>
3. Забродин Алексей Валериевич. Академик Мстислав Всеволодович Келдыш // Виртуальный компьютерный музей. – Режим доступа: <http://www.computer-museum.ru/galglory/20.htm>
4. Малиновский Б.Н. История вычислительной техники в лицах. – К.: КИТ, 1995. – 384 с.
5. Лисовский И.М. Сергей Алексеевич ЛЕБЕДЕВ – создатель первой в континентальной Европе и в Советском Союзе цифровой электронной вычислительной машины (МЭСМ) // Материалы Международной конференции по истории вычислительной техники в России и странах бывшего СССР (SoRuCom-2006), 3-7 июля 2006 г. – Петрозаводск, 2006.
6. Малиновский Б. Н. Очерки по истории компьютерной науки и техники на Украине. – К.: Феникс, 1998. – 452 с.

7. Сибирское отделение Российской академии наук. Нестандартный большой Лаврентьев. – Режим доступа: http://www-sbras.nsc.ru/win/sbras/hbc.shtml?2000/n28-29/f6.html+acad/lavr_cat.inc

8. Рогачев Ю.В. Начало информатики и создание первых ЭВМ в СССР // Виртуальный компьютерный музей. – Режим доступа: <http://www.computer-museum.ru/articles/?article=229>

9. Отчет по работе "Автоматическая цифровая вычислительная машина М1". М., АН СССР. Энергетический институт им. Г. М. Кржижа-

новского. Лаборатория электросистем, 1951. [Электронный ресурс] – Режим доступа: www.computer-museum.ru/histussr/m1otchet_o.htm

10. Карцев М. А. Быстродействующая вычислительная машина М-2 / Карцев М. А. Александриди Т. М., Князев В. Д. и др.; под ред. И. С. Брука. – М., Гостехтеоретиздат, 1957.

Надійшла до редколегії 07.11.14

Л. Иваницкая, канд. ист. наук, доц.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

БОРЬБА МЕЖДУ ПРОИЗВОДСТВЕННЫМИ КОЛЛЕКТИВАМИ –

СОЗДАТЕЛЯМИ ЭВМ ПЕРВОГО ПОКОЛЕНИЯ КАК ПРОЦЕСС НАУЧНОГО И ВНЕАУЧНОГО СОПЕРНИЧЕСТВА

В статье исследуются процессы, ставшие одной из причин хронического отставания в развитии отечественной вычислительной техники от зарубежных аналогов – внеаучного вмешательства в соперничество между научными коллективами, создателями первых советских ЭВМ.

Ключевые слова: электронно-вычислительная машина, проектирование, соперничество, "Стрела", министерство машиностроения и приборостроения.

L. Ivanytska, Ph.D. (History), Associate Prof.

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE STRUGGLE BETWEEN THE PRODUCTION TEAMS – CREATORS OF THE FIRST GENERATION OF COMPUTERS AS A PROCESS OF SCIENTIFIC AND NON-SCIENTIFIC RIVALRY

The article examines the processes have become one of the causes of chronic underdevelopment of domestic computing from their foreign counterparts – non-scientific interference and competition between different scientific teams that participated in the creation of the first Soviet computers.

Keywords: electronic computer, design, rivalry, "Strela", ministry engineering and instrumentation.

УДК: 94(410)(493:327)"1914"

Ю. Клімук, магістр

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

БЕЛЬГІЙСЬКА ПРОБЛЕМА: ПОЗИЦІЯ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ (1914 р.)

Стаття розглядає суспільну думку Великої Британії на гарантування нейтралітету Бельгії напередодні Першої світової війни.

Ключові слова: нейтралітет, держави-гаранти, ультиматум, захист.

Бельгійський нейтралітет був плодом колективних зусиль європейських держав. У результаті Лондонського договору 1839 р. саме Велика Британія відстояла право Бельгії на самостійність від Нідерландів і право стати незалежною, при цьому стала гарантом безпеки Бельгії і її нейтралітету.

Великій Британії було вигідно підтримати Бельгію у бельгійсько-нідерландському конфлікті для того, щоб послабити голландську торговельну конкуренцію і у результаті – посилити свої позиції у бельгійських провінціях. Ще під час франко-прусської війни 1870 р. за сприяння В. Гладсона, прем'єр-міністра Великої Британії, відбулося підписання обома воюючими сторонами договору. Відповідно до умов договору, у випадку порушення нейтралітету Бельгії Англія буде співпрацювати з іншою стороною з метою її захисту, але і не буде брати участь у загальних військових операціях [4].

Хоча Бельгія була проголошена нейтральною європейською територією, все ж вона мала патронат Сполученого Королівства. За результатами міжнародних договорів Велика Британія, Росія та Франція ставали її союзниками на противагу створеному Троїстому союзу. І у міжнародних відносинах, які склалися напередодні Першої світової війни, Бельгія неофіційно визнавалася на боці Антанти, а Росія і Франція мали визнати її союзницею.

Основним вектором зовнішньої політики Бельгії на початку ХХ ст. стала політика нейтралітету і збереження рівних відносин з державами-гарантами. Зважаючи на експансіоністські наміри Німеччини стосовно пору-

шення нейтралітету Бельгії, щоб просунути свої війська для нападу на Францію, Велика Британія ставала перед фактом – згадати про обов'язок захисту Королівства.

Щоб відмовити Бельгію від безглузлого опору, А. фон Шліффен, командуючий Генштабом Німеччини, запропонував напередодні вторгнення надіслати ультиматум з вимогою здати усі фортеці, залізниці та армію [2, с. 143]. Ультиматум Бельгії був надісланий 2 серпня 1914 року. Реакція країни була одностайною – Німеччина є агресором і посягає на суверенітет іншої держави. Так як німці, які стояли біля дверей Бельгії, володіли десятикратною перевагою у військовій силі, остаточний результат боротьби не викликав сумнівів.

З іншого боку, якщо бельгійці поступилися вимогам Німеччини, вони стали б співучасниками нападу на Францію і порушниками власного нейтралітету [4]. У такому випадку народ добровільно погоджувався на окупацію, отримавши натомість майже не обіцяюче нічого зобов'язання, що переможна Німеччина у майбутньому, можливо, і виведе свої війська. У будь-якому разі Бельгію чекала окупація, а поступитися, крім цього, означало втратити ще й честь.

"Якщо нам судилося бути розбитими, – писав про свої переживання міністр закордонних справ Бельгії барон де Бассомпьер, – то краще бути розбитими зі славою" [4, с. 435]. Патріотично налаштованим був і сам король Бельгії Альберт I, який на час воєнного стану мав обов'язки Головнокомандуючого країни: "Ми сповнені рішучості оголосити війну будь-якій державі, яка навмисно порушила наші кордони, і воювати з ви-